

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้เสนอรายละเอียดที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระทัศนศิลป์
 2. การสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์
 - 2.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์กับการวาดภาพระบายสี
 - 2.2 พัฒนาการด้านการวาดภาพระบายสีของเด็กระดับประถมศึกษา
 3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์
 - 3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์
 - 3.2 ทฤษฎีความรู้สึกละและการเห็นทางศิลปศึกษา
 4. สมารักกับโยคะสำหรับเด็กระดับประถมศึกษา
 5. แนวทางการจัดการเรียนรู้
 - 5.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 5.2 การวัดและประเมินผล
 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกบริหารจิต
 - 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544 สาระทัศนศิลป์

ความสำคัญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ดังนั้น กิจกรรมศิลปะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเองและแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาระบบการเรียนรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียด สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็น

พื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1)

วิสัยทัศน์

การเรียนรู้ศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิธีการทางศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรากฐานทางวัฒนธรรม ค้นหาว่าผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการเรียนรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะและสิ่งรอบตัว พัฒนาเจตคติ สมาธิ รับผิดชอบส่วนตัว มีทักษะกระบวนการ วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรมทั้งของตนเองและวัฒนธรรมอื่น พิจารณาว่าผู้คนในวัฒนธรรมของตนมีปฏิริยาตอบสนองต่องานศิลปะ ช่วยให้มีมุมมอง และเข้าใจโลกทัศน์กว้างไกล ช่วยเสริมความรู้ ความเข้าใจ มโนทัศน์ด้านอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา ด้วยลักษณะธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การเรียนรู้เทคนิควิธีการทำงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลงจินตนาการ มีสุนทรียภาพและเห็นคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมไทยและสากล (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 1)

คุณภาพของผู้เรียน

เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะแล้ว ผู้เรียนจะมีสภาพจิตใจที่งดงาม มีสุนทรียภาพ มีรสนิยม รักความสวยงาม รักความเป็นระเบียบ มีการรับรู้อย่างพินิจพิเคราะห์ เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปะวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพความสนใจของตนเองอันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพทางศิลปะ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่น พัฒนาตนเองได้และแสดงออกได้อย่างสร้างสรรค์ มีสมาธิในการทำงาน มีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 2)

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 6) ได้จำแนกสาระไว้ดังนี้

- สาระที่ 1: ทักษะศิลป์
- สาระที่ 2: ดนตรี
- สาระที่ 3: นาฏศิลป์

จากงานวิจัย มุ่งองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับสาระที่ 1 ด้านทัศนศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียดของ
มาตรฐานการเรียนรู้ที่มุ่งหวัง คือ

สาระที่ 1: ทัศนศิลป์ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 6)

มาตรฐาน ศ 1.1: สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
วิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ
ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น จะยึดช่วงชั้น ป.4-6 เป็นหลัก เพื่อให้
สอดคล้องกับระดับชั้นที่มุ่งศึกษาและพัฒนาในงานวิจัย คือ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 มาตรฐานการเรียนรู้ สาระทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 2 ป.4-6 (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 8-9)

มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้น ป.4-6

1. สื่อความคิดจินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจ ด้วยวิธีการต่าง ๆ
 - * 2. สำรวจทดลองสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้ทัศนธาตุโดยใช้เทคนิค
วิธีการใหม่ ๆ ในการสร้างงานทัศนศิลป์ตามความสนใจ
 3. เลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมทัศนศิลป์ได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัย และมี
ความรับผิดชอบ
 4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความสนใจ
 5. แสดงความคิดเห็นอธิบายความหมายของงานทัศนศิลป์ ทัศนธาตุ และความงามของศิลปะ
 6. นำความรู้และวิธีการทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และชีวิตประจำวัน
 7. รู้ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะในท้องถิ่นและศิลปะไทย
 8. พึงพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานทัศนศิลป์ การสืบทอด การทำงาน
ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล
-

การสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์

ความหมายของการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

ความคิดสร้างสรรค์ คือ การแสดงออกที่อิสระและมีลักษณะเฉพาะตัวรวมทั้งสมรรถภาพในการแก้ปัญหาจากการดำรงชีวิตด้วย ถ้าเป็นการสร้างสรรค์ผลงานก็ย่อมเป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือการสร้างสิ่งใหม่ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่ดีกว่า (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 75)

ทอเรนซ์ (Torrance, 1965 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, หน้า 22-23) ได้อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ กระบวนการสัมผัสอันจับใจต่อปัญหา, ต่อสิ่งที่ขาดตกบกพร่อง, ต่อช่องว่างของความรู้, ต่อปัจจัยที่สูญหาย, ต่อสิ่งที่ขาดความกลมกลืน ฯลฯ ความสามารถที่จะแยกแยะสิ่งที่ยุ่งยาก การค้นหาทางแก้ปัญหา การคาดเดาหรือการกำหนดสมมติฐานในสิ่งที่บกพร่อง การทดสอบครั้งแล้วครั้งเล่า และท้ายที่สุดก็สามารถสื่อสารกับผลลัพธ์ที่ปรากฏนั้น

วอลลาซ และโคแกน (Wallach & Kogan, 1965 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, หน้า 24) มีความเชื่อว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถที่จะคิด “โยงสัมพันธ์” ได้ กล่าวคือ เมื่อระลึกสิ่งใดได้ก็จะเป็นสะพานให้ระลึกสิ่งอื่นได้ต่อไป ซึ่งสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่

สรุปแล้ว ความคิดสร้างสรรค์ ก็คือ การคิดในลักษณะที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำกับผู้อื่น หรือการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากความคิดเดิมให้เป็นความคิดที่แปลกใหม่และแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด โดยก่อให้เกิดผลในแง่บวกเท่านั้น

“การวาดภาพระบายสี” เป็นหนึ่งในกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ที่ทำทลายความคิด และทำทลายการแสดงออกของผู้เรียน จากการสร้างสรรค์ผลงานของเด็กที่พร้อมด้วยอิสระเสรี ย่อมเป็นสิ่งที่ประทับใจต่อเด็กเสมอ เด็กพร้อมที่จะแสดงออกด้วยการลองผิดลองถูก และในที่สุดการแสดงออกของเขาก็จะไม่ผิด หรือไม่เกิดความรู้สึกที่ล้มเหลว

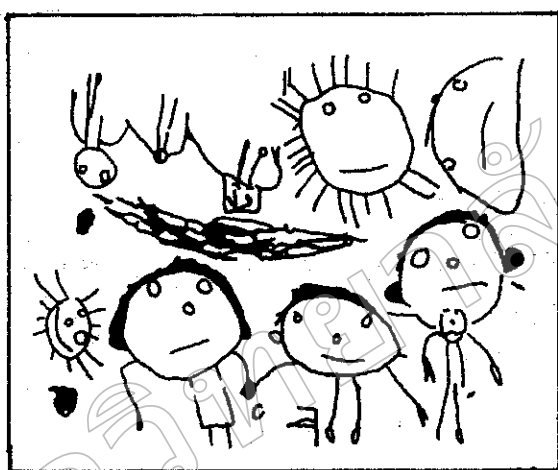
กิจกรรมที่เด็กไม่รู้สึกล้มเหลวไม่รู้สึกล้มเหลวเช่นนี้ ย่อมสร้างความมั่นใจในการแสดงออกเป็นอย่างมาก และเมื่อเกิดความมั่นใจ พวกเขาพร้อมที่จะสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะของการพัฒนาครั้งแล้วครั้งเล่า

อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีก็ต่อเมื่อเด็กมีความพร้อม, วัสดุอุปกรณ์พร้อม, กิจกรรมที่กระตุ้นการสร้างสรรค์ และมีบรรยากาศที่พร้อมด้วยเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 75)

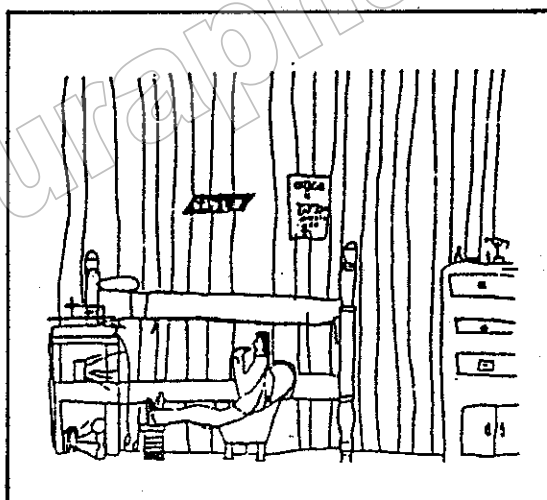
พัฒนาการด้านการวาดภาพระบายสีของเด็กระดับประถมศึกษา

โดยปกติแล้วระยะพัฒนาการของเด็กวัย 6 – 12 ปี จะอยู่ในขั้นเริ่มเขียนแบบวัตถุ สิ่งแวดล้อม เป็นระยะที่เด็กชอบอยู่เป็นกลุ่ม เป็นพรรคเป็นพวก มีความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมในโรงเรียน เด็กต้องการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตน มีความคิดฝันมากขึ้น เช่น ต้องการจะเป็นโน่นเป็นนี่ เมื่ออ่านหนังสือหรือดูภาพยนตร์ก็พยายามคิดว่าตนเองเป็นตัวสำคัญในเรื่อง เป็นต้น (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 122) การแสดงออกทางทัศนศิลป์เริ่มเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมที่มักจะแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ (เด็กวัยก่อนประถมศึกษา 3 – 5 ปี) ด้วยการสร้างภาพ ซึ่งจะขีดเขียนเส้นหลักเป็นเส้นยาว หรือเป็นวงกลมในลักษณะที่ไม่เป็นระเบียบ และจะไม่แสดงรูปอะไรชัดเจน เพราะกล้านมือและมือยังขาดความสัมพันธ์ต่อกัน โดยเปลี่ยนมาเป็นพยายามใช้เส้นเขียนแบบวัตถุสิ่งแวดล้อมที่ตนมองเห็นได้ อนึ่งการวาดลายเส้นของเด็กในระดับประถมศึกษาจะมีลักษณะคล้ายความเป็นจริงหรืออยู่ในขั้นกึ่งธรรมชาติ (Semi Realistic Stage) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 41, 43) กล่าวคือ เด็กในช่วงวัย 7-9 ปี หรือระดับประถมศึกษาตอนต้น การเขียนภาพลายเส้นยังคงลักษณะแข็งกระด้างอยู่ รูปวาดส่วนมากมักถูกแบ่งเป็น 3 ตอน คือ พื้นดิน, อากาศ และท้องฟ้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดบริเวณว่างบนพื้นภาพและไม่มั่นใจกับการจัดวางภาพ นอกจากนั้นการวาดภาพจะแสดงถึงพัฒนาการด้านความคิด โดยการวาดภาพในทิศทางซ้ำ ๆ ซึ่งสื่อถึงการย้ำคิดย้ำทำในการพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่ตนวาดหรือแสดงออก ภาพวาดส่วนมากมักจะแสดงถึงการรู้มากกว่าการเห็น จนทำให้รูปที่วาดดูมีลักษณะแบน ๆ ไม่แสดงมิติให้เห็นโดยการทับซ้อนชัดเจนนัก ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กวาดในลักษณะอันสื่อว่ามีความสัมพันธ์กัน จึงมักถูกถ่ายทอดอย่างเป็นเอกเทศแบบ “ต่างคนต่างอยู่” ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ภาพคนจับหรือถือสิ่งของอาจถูกถ่ายทอดราวกับว่าสิ่งนั้นอยู่ที่ปลายนิ้ว มิได้แสดงการจับหรือถือใด ๆ ครั้นเข้าสู่ช่วงวัย 10-12 ปี หรือระดับประถมศึกษาตอนปลาย เด็กจะเริ่มใส่ใจกับรายละเอียดหรือพิถีพิถันในแง่การประดิษฐ์ตกแต่งภาพมากขึ้น มีการแสดงมิติโดยวางสิ่งต่าง ๆ ในภาพให้ทับซ้อนกันบ้างโดยไม่ได้เปิดเผยบริเวณที่ถูกบัง ความสามารถในการกำหนดขนาดและสัดส่วนจะดีขึ้น การแบ่งภาพเป็น 3 ตอน เริ่มหายไป รวมทั้งรู้จักการจัดภาพให้อยู่ในระยะใกล้-ไกลต่างกันอย่างเหมาะสม วัตถุในภาพจะเริ่มมีลักษณะที่แสดงว่า มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่น ภาพคนจับถือสิ่งของ ก็จะแสดงให้เห็นว่ามือนั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งของอย่างชัดเจน เช่น มีการสอดมือหรือการใช้มือกำสิ่งของ เป็นต้น เด็กโดยทั่วไปจะเริ่มพัฒนาเทคนิคการวาดภาพสูงขึ้น แต่การลอกเลียนแบบก็อาจมีอยู่บ้าง เพื่อให้ภาพที่วาดดูดีและถูกต้องขึ้น (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2545, หน้า 9-12)

ส่วนด้านการระบายสีโดยภาพรวมของเด็กในระดับประถมศึกษาจะเลือกใช้สีในลักษณะที่เน้นความรู้สึกรู้สึกหรือเริ่มเห็นว่าสีเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงออกมากขึ้น รวมทั้งพยายามใช้สีตามประสบการณ์ที่ตนมีต่อสภาพแวดล้อม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 122) เช่น ภาพที่แสดงออกถึงภาวะแห่งสงครามหรือการต่อสู้ การระบายสีพื้นภาพก็จะบ่งบอกถึงความรุนแรงและดุเดือดด้วยการใช้แนวสีโทนร้อน (สีแดง, สีส้ม, สีเหลือง ฯลฯ) เป็นต้น

ภาพที่ 1 ภาพลายเส้นในลักษณะสัญลักษณ์และภาพวาดระบายสีของเด็กช่วงวัย (3 – 5 ปี)

ภาพที่ 2 ภาพลายเส้นในลักษณะเลียนแบบและภาพวาดระบายสี ของเด็กช่วงวัย (6 – 12 ปี)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในงานทัศนศิลป์

1. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 29 – 37)

“ทัศนศิลป์” (Visual Art) คือสาระแขนงหนึ่งในกลุ่มวิชาศิลปะ ที่ว่าด้วยเรื่องของการมองเห็น กล่าวคือ อาศัยการเรียนรู้จากการมองเห็นในสิ่งๆ ที่เหมือน ๆ กัน ในขั้นต้น แล้วนำไปสู่การมองเห็นในสิ่งที่แตกต่างกัน จนสามารถตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเป็นตนเองได้ในลำดับสุดท้าย โดยสามารถสรุปเป็นทฤษฎีได้ 3 แนวทางดังนี้

ก. ความเหมือน คือ “ต้นแบบ” หรือแม่หลอม แบบคือครู เป็นแบบอย่างให้ได้เรียนรู้ทฤษฎีของความเหมือน จะประกอบไปด้วยการลอกเลียนแบบและการกระทำซ้ำ โดยเลียนแบบจากธรรมชาติและถ่ายทอดเนื้อหาจากธรรมชาติ หรือเรียนรู้และถ่ายทอดจากต้นแบบของครู

ข. ความแตกต่าง คือ ความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงความจำเริญเป็นความรู้สึกที่เบื้อหน้าในการฝึกปฏิบัติแบบครู ต้องการค้นหาสิ่งใหม่ ๆ เพื่อความตื่นเต้นมีชีวิตชีวาและเพื่อให้ทันกับเหตุการณ์หรือสมัยนิยม ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดความแตกต่างไปจากครูและธรรมชาติ

ค. ความเป็นฉัน คือ ความเชื่อมั่นและศรัทธาที่เกิดจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ทัศนศิลป์ทุกชาติ ทุกภาษามีลักษณะเฉพาะตน เช่นเดียวกับภาษา วัฒนธรรม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในชุมชนนั้น ๆ ศิลปะที่มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันอยู่เสมอจะนำมาซึ่งความตื่นตาและเข้าใจต่อการมองเห็นร่วมกัน

จากทฤษฎี 3 แนวทาง ในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ของเด็กนั้น สามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ 5 ลำดับด้วยกันคือ

1. การเลียนแบบ
2. การทำซ้ำ
3. การแสดงออกตามแนวทางเฉพาะตน
4. การสร้างรูปแบบเฉพาะตน
5. การแสดงสัญลักษณ์ของตัวเอง

ก. ทฤษฎีความเหมือน

ลำดับที่ 1 ทฤษฎีการเลียนแบบ

การเลียนแบบเป็นกระบวนการที่เด็กจะต้องมองเห็นวัตถุ หรือธรรมชาติรอบ ๆ ตัวแล้ว อาศัยการเลียนแบบเพื่อที่จะลอกเลียนให้เหมือนแบบ ตามความเหมาะสมและศักยภาพของแต่ละวัย สิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเลียนแบบ มีดังนี้

1. ส่วนประกอบของแบบที่สมบูรณ์ เด็กมีโอกาสเห็นสัมผัสวัตถุในธรรมชาติ ภาพเขียนที่ดี ภาพเขียนชั้นครู เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน แบบที่สมบูรณ์ที่กล่าวมานั้นประกอบไปด้วยส่วนประกอบพื้นฐาน เช่น แบบของเส้น แบบของรูป – ทรง แบบของสี – น้ำหนัก แบบของสัดส่วนหรือขนาด แบบของพื้นผิวและแบบของช่องว่างเป็นต้น

2. ความประทับใจ แบบที่เด็กจะเลียนแบบจะต้องเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดความประทับใจ จดจำ ตรึงใจและชี้นำไปสู่จินตนาการที่เปี่ยมกว้างและเจิดจ้า เมื่อเด็กได้มีโอกาสพบเห็นแบบที่กล่าวถึง มีทั้งแบบที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ หรือแบบของผลงานชั้นครู โดยปกติจะเก็บรักษาไว้ในบ้านของครูหรือวัด ในต่างประเทศนิยมเก็บรักษาไว้ในสถานแสดงภาพและพิพิธภัณฑ์ ย่อมกระตุ้นให้เด็กเกิดความตื่นตัวที่จะแสดงออกเพื่อถ่ายทอดรูปแบบนั้น ๆ ตามระดับขั้นประสบการณ์ของความประทับใจของเด็กในแต่ละวัย โดยอาศัยหลักของการจัดแบบ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

2.1 การถ่ายเทน้ำหนัก

2.2 การจัดจังหวะ

2.3 การเน้น

2.4 การจัดกลุ่มก้อน

ดังนั้น ในการเริ่มต้นเรียนรู้ทัศนศิลป์ คือ เริ่มเรียนรู้จากการเลียนแบบ จากต้นแบบที่เป็นธรรมชาติและวัตถุที่เป็นจริง ก่อนที่จะคลี่คลายและพัฒนาไปสู่การเรียนรู้แบบอื่น ๆ

หมายเหตุ: ครูผู้สอนทัศนศิลป์จะต้องมีความรู้ความสามารถทางทักษะ สามารถสร้างงานทัศนศิลป์ได้

ลำดับที่ 2 ทฤษฎีการทำซ้ำ

การทำซ้ำเป็นการย้ำทักษะเพื่อให้เกิดความถูกต้องและแม่นยำในการถ่ายทอดรูปแบบ การสร้างสรรค์ งานทัศนศิลป์เป็นงานที่ต้องใช้เวลาและอาศัยการทำซ้ำเป็นอย่างมาก ในหลักของความเป็นจริงสามารถกล่าวได้ว่าศิลปินมีหลักในการทำงานที่ไม่แตกต่างไปจากนักวิทยาศาสตร์ ทั้งในการคิดค้นและพิสูจน์เพื่อตามล่าหาความจริงในสิ่งที่ตนเองตั้งสมมติฐาน จึงไม่เป็นเรื่องแปลกเลยที่ในโลกนี้ จะปรากฏนักวิทยาศาสตร์และศิลปินที่มีชื่อเสียงเพียงไม่กี่คน ดังนั้นการฝึกกระทำซ้ำจึงเป็นทฤษฎีหลักทฤษฎีหนึ่งในการเรียนรู้ทัศนศิลป์ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การขีดเขียนวัตถุซ้ำ เพื่อฝึกฝนการทำงานของสายตาและการใช้มือให้สัมพันธ์กัน นักการศึกษาทางศิลปะจึงเปรียบเทียบแนวคิดในการทำซ้ำในข้อนี้ว่า “จิตรกรคือนักคำนวณทางสายตา”

2. การขีดเขียนซ้ำ เพื่อให้เกิดความทรงจำ เมื่อขีดเขียนซ้ำตามแบบได้แล้วจึงจดจำฝังลึกภายในจิตใต้สำนึกของผู้ฝึกฝน จะนำมาเขียนซ้ำอีกสักกี่ครั้งก็สามารถเขียนได้ไม่ผิดเพี้ยน อีกทั้งยังสามารถพัฒนาทักษะ กรรมวิธีและคุณค่าในการสร้างสรรค์ในระดับสูง (Advanced) เพิ่มมากขึ้นด้วย

3. ฝึกฝนการปฏิบัติงานทัศนศิลป์ การละเมอเพื่อฝันเป็นพฤติกรรมที่ตามมาจากการทำซ้ำจนเคยชินเคยมือ จนเก็บไปฝัน ฝันว่าได้เขียนภาพ ฝันว่าได้รับคำวิจารณ์จากบุคคลอื่น ฝันว่าได้ร่วมแสดงผลงาน ฝันว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากสังคม ฯลฯ

ภาพที่ 3 ภาพวาดจากต้นแบบที่เป็นธรรมชาติและวัตถุจริง ชื่อภาพ “ปลาแห้ง”
โดย ค.ญ. กาโอฮี มิสิตะ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539)

ข. ทฤษฎีของความแตกต่าง

ลำดับที่ 3 ทฤษฎีการแสดงออกตามแนวทางเฉพาะตน

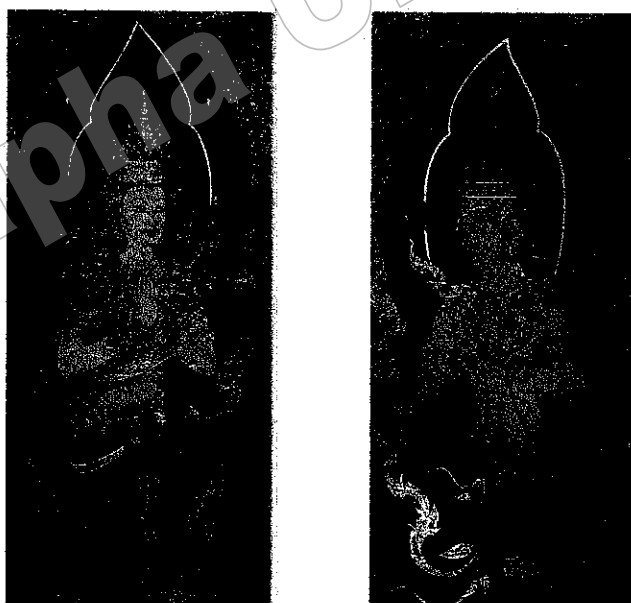
การทำซ้ำจนชินใจแล้ว ซ้ำจนหลับตาเห็นภาพ หรือหลับตาเห็นสี ฯลฯ โดยทั่ว ๆ ไป เมื่อกระทำซ้ำมาก ๆ เข้าก็จะเกิดความเบื่อหน่าย จำเจ มีความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือ “หลบหลีก หนีหน้าไปจากแนวทางแบบเดิม ๆ” ต้องการที่จะสร้างความแตกต่างออกมาตามแนวทางเฉพาะตน ให้แตกต่างไปจากแนวทางของคนอื่น ๆ แตกต่างไปจากกลุ่มและแตกต่างไปจากครู เป็นต้นในกลุ่มผู้มีความคิด “เฉพาะตน” ทั้งหลายอาจมีลักษณะปรากฏได้ในหลาย ๆ รูปแบบ อาทิ ลักษณะ “ความเหมือนที่แตกต่าง” หรือเป็นพวก “ปฏิรูปแบบอย่าง” คือหมายถึงการคงไว้ซึ่ง

ขนบนิยมในการเขียนภาพแบบวิธีการอย่างโบราณ จัดวางแบบเก่า แต่สอดแทรกเนื้อหาและวัสดุหรือสื่อ (Media) แบบใหม่ลงไป เช่น

1. การเขียนตามแบบ (ร้อยรูปแบบเดียว) เป็นการเขียนภาพในเนื้อหาที่แตกต่างกันในรายละเอียดขององค์ประกอบของผู้เขียนแต่ละคน แต่ยังคงอาศัยภาพรวมของรูปแบบตามแนวทางแบบเดิม ๆ เปลี่ยนแปลงเฉพาะลักษณะของการใช้สีส่วนรวม หรือบุคลิกของตัวละครเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณีนิยม ฝีมือ จักรพันธุ์ โปษยกฤต วรรณสาคร ศุภารักษ์ สัน สีมাত্রัง ปัญญา วิจิตรนสาร และเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จิตรกรที่กล่าวถึงนี้จะมีรูปแบบในการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณีนิยมเป็นรูปในแนวใดก็ได้ แต่เมื่อมองดูแล้วยังคงรักษาและสืบทอดแบบอย่างโบราณไว้ได้อย่างมีมนต์ขลัง

2. การเขียนตามใจ (แบบใหม่) เป็นการเขียนภาพในเนื้อหาที่เหมือน ๆ กัน คล้าย ๆ กัน แต่แตกต่างกันแบบอย่างของความรู้สึกเฉพาะคนที่แสดงออกมาให้ปรากฏ เช่น แบบอย่างการสร้างสรรค์ศิลปกรรมแนวประเพณีนิยมของชูด นิ่มเสมอ อังคาร กัลยาณพงศ์ และมาฉิฉ ภู่อารีย์ เป็นต้น

3. การแสวงหาตัวเอง เมื่อผู้เรียนรู้ว่าสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ไม่ใช่ของตัวเอง ไม่เป็นของตัวเอง จึงมีความพยายามที่จะสร้างอะไรขึ้นมาใหม่ เพื่อที่จะแสดงความเป็นตัวของตัวเองบ้าง (ความเป็นฉัน) แม้น้อยนิดก็ยังดี

ภาพที่ 4 ภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณีนิยม “ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีเทพวรวิหาร”

โดย จักรพันธุ์ โปษยกฤต, วัลลภศรี สดประเสริฐ และคณะศิษย์ (จากนิตยสาร พลอยแถมเพชร ปีที่ 8 ฉบับที่ 212, พฤศจิกายน 2543, หน้า 12)

ก. ทฤษฎีของความเป็นอัน การแสวงหาทิศทางใหม่

ลำดับที่ 4 สุนทรีภาพตั้งอยู่บนรากเหง้าของวัฒนธรรม (การสร้างรูปแบบเฉพาะตน)

วัฒนธรรมเป็นหัวใจของงานทัศนศิลป์ ก็คือ การสร้างรูปแบบเฉพาะตน ซึ่งเป็นวิญญาณของศิลปินและผลงานทัศนศิลป์ที่ได้แสดงออกมา วัฒนธรรมทางศิลปะมีอยู่ 2 ระดับด้วยกันคือ

1. วัฒนธรรมที่เป็นสิ่งติดตัวภายใน บางท่านเรียกสันดาน (Innate) อันหมายถึงสิ่งที่ติดตัวมาโดยกำเนิดเป็นเนื้อหา เป็นธรรมชาติของบุคคลนั้น ๆ ที่ติดตัวอยู่ภายใน การเก็บสะสมความรู้ความสามารถที่ทับถมเอาไว้ภายในเป็นคุณสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เมื่อมีโอกาสในการแสดงออก สิ่งเหล่านั้นก็จะไหลพรั่งพรูออกมาภายนอกให้ปรากฏในรูปแบบของงานทัศนศิลป์แสดงถึงความเป็นรูปแบบเฉพาะตน

2. วัฒนธรรมที่เป็นสังคมภายนอก วัฒนธรรมของสังคมภายนอก เป็นเป้าหมายให้คนในชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กัน รับรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของกันและกัน เช่น ทัศนศิลป์ที่แสดงความเป็นเชื้อชาติไทย เมียนมาร์ เวียดนาม มาเลย์ ชาว อินเดีย ญี่ปุ่น และฝรั่ง เป็นต้น

ศิลปินที่ยิ่งใหญ่ ศิลปินที่มีชื่อเสียง ก็คือผู้ที่สามารถแสดงถึงความเป็นรูปแบบเฉพาะตนได้อย่างชัดเจน

เด็กไทยทุกคนจะต้องอวดความเป็นรูปแบบของตน หรือจะเรียกว่าอวดความเป็นไทยทางทัศนศิลป์ได้ชัดเจนออกมาทางภาพที่มองเห็น กลิ่นอาย วิญญาณทางวัฒนธรรมจะต้องอยู่ในกระบวนการศึกษา

ลำดับที่ 5 ทฤษฎีการแสดงสัญลักษณ์ของตัวเอง

สัญลักษณ์ของตัวเองเป็นหนทางสมบูรณ์ขั้นสุดขยดในการสร้างสรรค์ผลงาน ทัศนศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ศิลปินทุกคนทุกสาขาในบั้นปลายของการประคิษฐ์และสร้างสรรค์ต่างก็มุ่งหวังเพื่อให้ผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น มีลักษณะและแบบอย่างเป็นของตนเองจนกลายเป็นที่ยกย่องและยอมรับจากประชาชนและบุคคลอื่น ๆ โดยทั่ว ๆ ไป ว่าผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นเป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนของศิลปิน

กระบวนการและขั้นตอนที่จะแสดงความเป็นสัญลักษณ์ของตัวเองได้นั้น กล่าวกันว่าศิลปินจะต้องจัดระบบและทุ่มเทเวลาให้กับการปฏิบัติในการสร้างสรรค์ผลงานอย่างสม่ำเสมอ ใช้ระยะเวลาในการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีชีวิต จนเกิดควมมีทักษะที่ถูกต้องและแม่นยำ เป็นตัวของตัวเอง สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างต่อเนื่องและนับพันโดยไม่ต้องรีรอ

ผลงานทัศนศิลป์ที่แสดงแบบอย่างระดับขั้นสัญลักษณ์ของศิลปินในประเทศไทย ได้แก่ แบบอย่างศิลปะไทยแนวประเพณีนิยม เช่น ผลงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ ชลูด นิ่มเสมอ ปรีญา ตันติสุข และเทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ เป็นต้น

ผลงานทัศนศิลป์ที่แสดงแบบอย่างระดับขั้นสัญลักษณ์ของศิลปินในต่างประเทศ เรียกว่า “แบบอย่างสากล” เช่น ผลงานของศิลปินชาวไทย กมล ทัศนาญชลี ชวลิต เสริมปรุงสุข สมบูรณ์ หอมเทียนทอง และสมยศ หาญอนันทสุข, ศิลปินชาวอินโดนีเซีย นิชาร์ดี ชูการ์โน, ศิลปินชาว สเปน ปาโบล ปิกัสโซ, ศิลปินชาวฝรั่งเศส เฮนรี มาทิสต์, ศิลปินชาวคัทซ์ วินเซนต์ แวนโก๊ะ, ศิลปินชาวสวิส ปอล คลี และศิลปินชาวอเมริกัน แจคสัน พอลล็อก เป็นต้น

ภาพที่ 5 ผลงานทัศนศิลป์ที่แสดงสัญลักษณ์ของตัวเอง ชื่อภาพ “ท้องฟ้าและดวงดาวยามค่ำคืน” โดย วินเซนต์ แวนโก๊ะ ศิลปินชาวเนเธอร์แลนด์ (จากนิตยสารสกุลไทย ปีที่ 47 จ. 2454, ตุลาคม 2544, หน้า 95)

2. ทฤษฎีความรู้สึและการเห็นทางศิลปศึกษา (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 138 — 141)

เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนหน้าที่ศิลปะกลุ่มอิมเพรสชันนิสม์จะเจริญรุ่งเรืองขึ้น ศิลปินกลุ่มโรแมนติค (Romanticism) ได้เสนอทำที่ใหม่ในการแสดงออกทางด้านศิลปกรรมขึ้น โดยเน้นทั้งเรื่องราวและรูปแบบที่เร้าอารมณ์ผู้ดู เช่น ทิวทัศน์ที่แสดงท้องฟ้าและท้องทะเลปั่นป่วน ภาพสงครามที่แสดงบรรยากาศตื่นเต้นดุเดือด หรือภาพคนตายซึ่งแสดงสภาพการใช้ชีวิตที่ชวนเศร้าใจ เป็นต้น ซึ่งเราจะพบว่า เพียงเรื่องราวที่ตื่นเต้นเร้าอารมณ์นั้น ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวความรู้สึกของผู้ดูได้เพียงพอ การเสริมสร้างคุณค่าทางด้านรูปภาพในแง่ของบรรยากาศ สี น้ำหนักสี จะช่วยกระตุ้นอารมณ์ให้สมจริงตามเนื้อหาได้อย่างมาก

จากการเริ่มต้นของงานศิลปกรรมที่เสนออารมณ์อันเร้าใจเช่นนั้น ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับศิลปินสมัยใหม่ต่อมาเป็นอย่างมาก เช่น แวนโก๊ะ (Vincent van Gogh) ที่เสนอภาพคน ทิวทัศน์ หรือสิ่งต่าง ๆ ด้วยสีและรอยพู่กันที่หยาบกร้านเร้าใจ อารมณ์ที่เราสัมผัสได้บนพื้นภาพ ได้กลายเป็นอีกแง่มุมหนึ่งในการชื่นชมศิลปกรรม แทนที่จะเป็นความประณีตสวยงามอยู่ด้านเดียวเท่านั้น

ศิลปินบางกลุ่มก็แสดงอารมณ์เรื่องราวชีวิตในสังคม สร้างสภาพอารมณ์ที่ให้ความรู้สึก เก็บกดและต่อสู้นั่นอย่างรุนแรง หรือบางกลุ่มก็แสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยสีอันสดใส สนุกสนาน โดยใช้สีที่ไม่คำนึงถึงสีจริงของวัตถุสิ่งแวดล้อม เพราะถือว่าสีให้อารมณ์ความรู้สึกต่อผู้ดูได้โดยตรง เช่น ต้นไม้อาจจะเป็นสีม่วง ท้องฟ้าอาจจะเป็นสีแดง น้ำอาจจะเป็นสีเขียว เป็นต้น ซึ่งศิลปินกลุ่มนี้เชื่อว่า สำหรับงานจิตรกรรมแล้ว สีเป็นสิ่งที่แสดงอารมณ์ได้โดยตรง

นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มศิลปินชาวอเมริกันที่เน้นการแสดงอารมณ์ด้วยรอยแปรงหรือรอยสี ที่ตื้นตันยิ่งขึ้น โดยอาจจะใช้รอยแปรงขนาดใหญ่ระบายอย่างรวดเร็วรุนแรง ใช้สีหยด สาด เท ให้ตื้นตันเร้าใจ การแสดงออกทางอารมณ์อันรุนแรงเช่นนี้อาจจะสื่อสารได้ไม่ดีนักสำหรับผู้คนทั่วไป แต่อย่างน้อยศิลปะเช่นนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงความเก็บกดและความรุนแรงของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

จริงอยู่ผลงานศิลปะทุกชนิดย่อมเป็นการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งอาจจะเป็นความงดงาม ประณีตสงบ อ่อนหวาน แต่ศิลปะในแนวทางนี้ ได้เสนอความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เด่นชัดเป็นตัวกระตุ้นผู้ชื่นชมให้เกิดอารมณ์ร่วมตามศิลปกรรมชิ้นนั้นแสดงออก เพราะถือว่าเมื่อคนเราพบหรือสัมผัสกับวัตถุสิ่งแวดล้อมใด ๆ เราจะเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ด้านใดด้านหนึ่งต่อสิ่งนั้น อารมณ์ความรู้สึกจึงเป็นสัจจะอย่างหนึ่งของชีวิตที่ควรจะเป็นจุดสำคัญในการแสดงออกทางศิลปะด้วย

ทฤษฎีความรู้สึกและการเห็น เป็นแนวคิดที่ประมวลมาจากความคิดของนักศิลปศึกษา โลเวนเฟลด์ (Victor Lowenfeld) โลเวนเฟลด์มีความเชื่อว่า เมื่อเด็กพบเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งนั้น เด็กจะไม่ได้เพียงรับรู้รูปทรงของวัตถุสิ่งของเท่านั้น แต่จะเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้นขึ้นด้วย เช่น การที่เด็กพบกระด่า เขามีได้เพียงรับรู้รูปร่างหน้าตาของกระด่าเท่านั้น เขาอาจจะชื่นชมได้เล่นกับกระด่า และรู้สึกถึงความน่ารักและความสวยงามของกระด่า ความรู้สึกของเด็กเช่นนี้เป็นความรู้สึกที่มีอิสรภาพอยู่ในโลกส่วนตัวของตน

คนเราเรียนรู้ได้ก็ด้วยการเรียนรู้ผ่านความรู้สึกภายใน คือสมรรถภาพในการเห็น รู้สึก ได้ยิน ได้กลิ่น และลิ้มรส ซึ่งนับเป็นประสาทสัมผัสที่มีค่าต่อการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของเขา การพัฒนาความรู้สึกในการรับรู้ นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก

ซึ่งตลอดเวลาเรามักจะไม่ค่อยใส่ใจกับพัฒนาการทางด้านประสาทสัมผัส เพราะมีวแต่เน้นทางด้านคุณภาพการเรียนรู้โดยตรงเสียเป็นส่วนใหญ่ ถ้าการศึกษาสามารถพัฒนาความรู้สึกสัมผัสได้ดีย่อมมีผลดีไปสู่การเรียนรู้โดยตรงด้วย

การเรียนรู้ทางศิลปะย่อมช่วยพัฒนาคุณภาพทางด้านความรู้สึกสัมผัสของเด็กได้อย่างดี เมื่อเรากล่าวถึงความรู้สึก นั้นย่อมหมายถึงว่าได้ผสมกับอารมณ์ไว้ด้วย ศิลปะควรจะเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกให้ตื่นตัว ทั้งในแง่ความรู้สึกสัมผัสที่มีต่อสภาพแวดล้อม และต่อการสร้างสรรค์ศิลปะโดยตรง เมื่อเด็กได้รับการเสริมสร้างประสบการณ์ทางด้านความรู้สึกสัมผัสมากขึ้น คุณภาพการรับรู้ก็ย่อมพัฒนาขึ้นด้วยเช่นกัน

ตามความคิดและความเชื่อของทฤษฎีความรู้สึกและการเห็น จึงมุ่งกิจกรรมศิลปะที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างเสรีภาพ และก็เชื่อมั่นว่า การส่งเสริมการแสดงออกในลักษณะนี้ย่อมสร้างเสริมให้เด็กเกิดคุณค่าอย่างกว้างขวางทั้งในแง่คุณค่าทางศิลปะ และคุณค่าทางด้านบุคลิกภาพ โดยเฉพาะทางด้านบุคลิกภาพนั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกสัมผัสที่มีต่อสภาพแวดล้อมรอบด้าน

เมื่อกล่าวถึงอารมณ์ในผลงานศิลปะเด็ก ย่อมต่างไปจากการแสดงอารมณ์ในผลงานศิลปะของศิลปินอย่างแน่นอน ในขณะที่ศิลปินพยายามแสดงอารมณ์ที่สัมพันธ์กับการสร้างสรรค์รูปแบบและเทคนิคต่าง ๆ เพื่อการยอมรับในสังคม แต่เด็กก็จะแสดงอารมณ์ด้วยความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยตรง เด็กไม่เน้นการแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์กลวิธีอย่างเด่นชัด แต่แสดงออกอย่างตรงไปตรงมาตามความรู้สึกสัมผัสของเขา ซึ่งอาจจะแสดงออกด้วยสี ริ้วรอย และรูปทรงอย่างง่าย ๆ แต่ด้วยความตั้งใจและมั่นใจในการแสดงออก เราจะสามารถรับรู้การแสดงอารมณ์ความรู้สึกในศิลปะของเด็กได้อย่างดี

ศิลปะเด็กกับทฤษฎีความรู้สึกและการเห็น

ในขณะที่ศิลปะในสังคมเน้นการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกกันมาก ศิลปะเด็กก็หันมาเน้นการแสดงออกจากอารมณ์ความรู้สึกของเด็ก ตามทฤษฎีความรู้สึกและการเห็นด้วยเช่นกัน เพราะเชื่อว่า ความรู้สึกสัมผัสที่เด็กมีต่อสภาพแวดล้อมนั้นเป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์ใจ เป็นความรู้สึกที่เราควรจะยอมรับและยอมให้เด็กเปิดเผย เพราะเมื่อเด็กได้แสดงออกในสิ่งที่เขารู้สึกสัมผัส จะช่วยกระตุ้นประสาทสัมผัสหรือการรับรู้ของเด็กให้มีความฉับไวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขา (Sensitive to Problems)

ปัจจุบันแนวคิดทางด้านศิลปะเด็กในเมืองไทยได้ยอมรับทฤษฎีความรู้สึกและการเห็นกันอย่างกว้างขวาง ดังจะพบได้จากกิจกรรมทั่วไปที่เสนอเรื่องราวหรือเนื้อหาต่าง ๆ ให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เช่น บ้านของฉัน อาชีพของพ่อแม่ การทำนา การจราจร การตัดไม้

ทำลายป่า การทำงาน ฯลฯ เรื่องราวที่เสนอให้เด็กได้แสดงออกนั้นควรจะเป็นเรื่องราวที่เป็นสภาพแวดล้อมจริง ๆ ของเด็ก เพื่อเขาจะได้สามารถสะท้อนความรู้สึกสัมผัสโดยตรงจากชีวิตประจำวันมาเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าได้

นอกจากนั้น งานศิลปะเด็กที่สนับสนุนการแสดงออกทางด้านจินตนาการก็นับว่าช่วยกระตุ้นการแสดงความรู้สึกได้ดีด้วย ซึ่งเรื่องราวที่เด็กจะแสดงจินตนาการนั้น มักเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกับชีวิตของเด็ก เรื่องราวที่เด็กสนใจหรือเรื่องราวที่เด็กมีประสบการณ์ เช่น ชีวิตในอนาคต เมืองไทยในอนาคต โลกวิทยาศาสตร์ ชีวิตบนดาวอังคาร ฯลฯ จริงอยู่ จินตนาการอาจจะไม่ใช่ความจริง แต่จินตนาการก็สัมพันธ์กับความจริง และทำทลายความรู้สึกนึกคิดในเชิงสร้างสรรค์ของเด็กได้อย่างดียิ่ง

ภาพที่ 6 ภาพวาดที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกสัมผัสที่มีต่อสภาพแวดล้อม ชื่อภาพ “ผู้ชาย”
โดย ค.ช. ชารา ครูคเวโรจน์ อายุ 9 ปี (จากนิตยสารสกุลไทย ปีที่ 49 ท. 2508,
พฤศจิกายน 2545, หน้า 72)

180 155

๑
372. 52
๐.252 ๘
๐

ภาพที่ 7 ภาพวาดที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกสัมผัสที่มีต่อสภาพแวดล้อม ชื่อภาพ “ผู้หญิง”
โดย ค.ญ. วรัญญา จินคาพงษ์ อายุ 8 ปี (จากนิตยสารสกุลไทย ปีที่ 49 น. 2508,
พฤศจิกายน 2545, หน้า 72)

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์

การจัดกิจกรรมศิลปะให้กับเด็ก สามารถจัดได้หลายรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกิจกรรมทางศิลปะนั้น ย่อมสอดคล้องกับพฤติกรรมของเด็กเพราะเด็กมีความกระตือรือร้นที่จะมีประสบการณ์หรือเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ถ้ากิจกรรมศิลปะเด็กเป็นไปอย่างซ้ำซากจำเจ เด็กก็จะเกิดความเบื่อหน่ายได้ นอกจากนั้นกิจกรรมศิลปะเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งยังไม่สามารถตอบสนองความรู้สึกนึกคิดและการสร้างสรรค์ของเด็กได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, 144)

จากงานวิจัยถึงแม้จะกำหนดกิจกรรมศิลปะให้กับเด็กที่เน้นด้านการวาดภาพและการระบายสีเพียงเท่านั้น แต่เนื้อหาในแต่ละชุดกิจกรรมการวาดภาพระบายสี ผู้วิจัยได้พยายามคัดเลือกและนำเสนอไว้หลายรูปแบบที่แปลกใหม่ ไม่ซ้ำซาก สามารถตอบสนองกับความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งเปิดกว้างทางความคิดอย่างอิสระ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการประเมินผลในลำดับต่อไป มีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมสร้างสรรค์ 1 “เอ๊ะ...! ใคร ? หน้าเหมือนเรา (Myself — Portrait) (Solga, 1991, pp. 42-43)

หมายถึง การวาดรูปเหมือนตัวเอง โดยการตั้งกระจกเงาไว้ด้านหน้าในมุมที่ต้องการศึกษาส่วนประกอบต่างๆ ของร่างกายที่ปรากฏ รวมถึง แสดงออกทางสีหน้าท่าทาง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ตามต้องการ แล้ววาดภาพลายเส้นโดยเน้นแสงเงาอย่างเหมาะสม

กิจกรรมสร้างสรรค์ 2 “เรื่องเล่าจากภาพพลิก” (Flip Books) (Solga, 1991, pp. 28-31)

หมายถึง การวาดภาพในเชิงภาพยนตร์ ด้วยความมีชีวิตชีวา กล่าวคือ ทำให้ภาพที่วาดและระบายสีเหล่านั้นสามารถเคลื่อนไหวได้เมื่อเปิดภาพจากกระดาษที่เย็บติดกันเป็นรูปเล่ม

เคล็ดลับในการวาดภาพลักษณะนี้คือ พยายามกดดินสอที่วาดลายเส้นหนัก ๆ เพื่อให้ลักษณะโครงร่างภาพเดิมไปปรากฏยังหน้าถัดไป แต่ผู้วาดจะต้องเปลี่ยนอิริยาบถหรือการแสดงออกของท่าทางเคลื่อนไหวจากภาพด้วยความคิดที่แปลกใหม่และน่าสนใจ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน

กิจกรรมสร้างสรรค์ 3 “บาติกแนวประยุกต์” (Tempera Batik) (Savage – Hubbard & Speicher, 1993, pp. 16-17)

หมายถึง การใช้เทียนไขวาดลายเส้นของภาพโครงร่าง แล้วใช้สีน้ำหรือสีโปสเตอร์ระบายในส่วนที่ต้องการ หลังจากนั้นจึงใช้เหล็กแหลมขูดเทียนไขที่เป็นลายเส้นออกจนเกลี้ยง ใช้พองน้ำจุ่มหมึกดำ (India Ink) ทาให้ทั่วภาพ ทิ้งไว้จนแห้งประมาณ 30 นาที แล้วจึงนำไปล้างด้วยน้ำสะอาด เพื่อให้รอยหมึกดำติดทับลายเส้นและมีความเงาจับปะปนกับสีบนพื้นภาพ ดูสวยแปลกตาคล้ายภาพเก่าๆ

หมายเหตุ: เนื้อหากิจกรรมที่ 3 อาจปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม (ดูรายละเอียดในการสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ หน้า 47 ข้อ 1.2)

กิจกรรมสร้างสรรค์ 4 “สนุกกับกระดาษทราย” (Sand Painting) (Savage – Hubbard & Speicher, 1993, pp. 38-41)

หมายถึง การวาดโครงร่างของภาพ บนพื้นผิวที่ขรุขระของกระดาษทรายด้วยดินสอ 2 B หลังจากนั้นใช้กาวที่ผสมน้ำทาในส่วนที่ต้องการที่ละส่วน นำทรายสีโรยตรงบริเวณที่ทาแล้ว เกละสีในส่วนที่ไม่ติดกาวลงในถ้วยใส่สี เพื่อนำไปใช้ในคราวต่อไป และในส่วนที่เหลือให้ทาขาว และโรยทรายสีแบบเดิมจนภาพสมบูรณ์

กิจกรรมสร้างสรรค์ 5 “กระจายจุดแต้มสี” (Dots of Color) (Martin, 1993, p. 19)

หมายถึง การวาดโครงร่างของรูปที่ต้องการด้วยดินสอก่อนแล้วจึงใช้ปากกาเมจิกหลากสีชนิดต่าง ๆ หรือสำลีก้อน (Cotton Buds) จุ่มสีน้ำหรือสีโปสเตอร์ เพื่อแตะเป็นจุดเล็ก ๆ (Dots) อย่างเบา มือบนภาพวาดนั้น

การใส่น้ำหนักของสีด้วยจุดตามเทคนิคของ Pointillism เมื่อพิจารณาใกล้ ๆ เป็นหน่วยถูกบาศัก จะพบว่ามียอด่างหรือดวง (Spots) ที่เกิดจากการรวมตัวแบบกลมกลืนของสีเหล่านั้นอย่างงดงาม

ด้านการระบายสี

จากงานวิจัยมุ่งเน้นฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สีประเภทต่าง ๆ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับงานอย่างอิสระ เพื่อสร้างสรรค์งานวาดภาพระบายสีให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ สีไม้ สีน้ำหรือสีโปสเตอร์ สีเมจิก และทรายสี

จุดมุ่งหมายของกิจกรรมวาดภาพระบายสีจากงานวิจัย มีดังนี้

1. ส่งเสริมความคิดอิสระ
2. ส่งเสริมความมั่นใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก
3. ส่งเสริมความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ
4. ส่งเสริมการรู้จักทำงานด้วยตนเองและการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข
5. ส่งเสริมให้เกิดผลงานของเด็ก

สมาธิกับโยคะสำหรับเด็กระดับประถมศึกษา

ความหมายการทำสมาธิ มีหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้ ดังต่อไปนี้

การทำสมาธิ คือ วิธีอบรมจิตใจให้ได้รับความสงบ เพราะเราไม่เคยสงบตั้งแต่ไหนแต่ไรมา จิตที่ไม่ได้รับความสงบ ฟุ้งซ่าน ก็จะไม่มีความรู้ คือ ความนึกคิดอะไรต่าง ๆ ให้เห็นของจริงได้ ด้วยเหตุนี้การทำสมาธิจึงเป็นการสร้างพลังจิตให้ใจสงบนิ่งอยู่ในที่เดียว (พระนิโรธรังสีกัมภีร์ปัญญาจารย์, 2521, หน้า 14)

การทำสมาธิ คือ ธรรมเนียมปฏิบัติสำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่เกิดจากการตั้งใจมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการ โดยให้ใจตั้งไว้เพียงเรื่องเดียว ไม่ให้ใจคิดฟุ้งซ่านออกไป นอกจากเรื่องที่ต้องการให้ใจตั้งนั้น ความตั้งใจตั้งนี้เป็นความหมายทั่วไปของการทำสมาธิ และจะต้องมีในกิจการที่ทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรียนศึกษา หรือว่าการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง (สมเด็จพระญาณสังวร, 2545, หน้า 11-12)

การทำสมาธิ คือ ความตั้งมั่นอยู่ในสิ่งเดียวที่เรากำลังทำกิจการอยู่ เป็นความสามารถในการจับใจความคิดอื่น ๆ ที่ไม่ต้องการออกไปเสีย แล้วรวมกำลังปัญญามาใช้กับเรื่องเดียวในครั้งหนึ่ง ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการใช้เลนส์ส่องแดดที่รวมแสงอาทิตย์เป็นจุดความร้อนจุดเดียว จนกลายเป็นไฟ กล่าวคือเลนส์จะต้องส่องให้พอเหมาะและจับนิ่งอยู่ที่จุดเดียว จึงจะเกิดความร้อนให้ลุกเป็นไฟได้ (เอก ณะศิริ, 2538, หน้า 46)

สรุปแล้ว การทำสมาธิ คือ การบริหารจิตใจให้อยู่กับปัจจุบัน มีสติรับรู้ว่า วินาทีนี้เรากำลังทำอะไร ที่ไหน และอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น เมื่อครูกำลังสอน เด็กที่มีสมาธิดี จะต้องมองครู หูฟังและใจก็ต้องติดตามไปด้วยว่าสิ่งที่ครูพูดหรือสั่งสอนนั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร เป็นต้น

รูปแบบของการฝึกสมาธิ (เจก ธนะสิริ, 2538, หน้า 85) แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. ตามวิธีของโยคะ มวยจีน มวยไทย ด้วยการเคลื่อนไหวอย่างสงบนิ่ง
2. ตามหลักของฤาษีมหัศจรรย์โยคะ ด้วยการระลึกถึงคำ “มนตรา”
3. ตามหลักของพุทธศาสนา ด้วยการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน

จากงานวิจัยมุ่งเน้นไปที่การฝึกปฏิบัติตามวิธีของโยคะ กล่าวคือ ใช้หลักเคลื่อนไหวทางร่างกายช้า ๆ อย่างระมัดระวัง ทุกอิริยาบถมีการกำหนดรู้ตัวโดยการหายใจเข้า – ออก ตลอด

ที่มานแห่งโยคะ (ชมชื่น สิริทิเวช, 2546, หน้า 11 – 14)

โยคะ ถือเป็นศาสตร์ชนิดหนึ่งมีมานานราว 5,000 – 6,000 ปี ผ่านมาแล้ว โดยอุบัติและเป็นที่แพร่หลายในประเทศอินเดีย แต่โยคะนั้นไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาใดและก็มีใช้ศาสนา แต่เป็นศาสตร์ชนิดหนึ่งที่ว่าด้วยการดูแลกายและดูแลจิตใจซึ่งถือเป็นวินัยอย่างหนึ่งของพวกนักบวชหรือโยคี โบราณ ที่ฝึกปรือเพื่อให้บรรลุทางจิตขั้นสูง นั้นหมายถึง จิตใจเข้าสู่โลกุตระธรรม แต่กว่าจะบรรลุทางจิตขั้นสูงได้ โยคีต้องหันมาฝึกกายก่อน ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. การบริหารกายอย่างถูกวิธี เรียกว่า โยคะอาสนะ (Proper Exercises)
2. การหายใจอย่างถูกต้อง (Proper Breathing)
3. การผ่อนคลายอย่างถูกต้องเหมาะสม (Proper Relaxation)
4. การบริโภคอาหารอย่างถูกต้อง (Proper Diet)
5. การคิดอย่างถูกวิธี (Positive Thought)

สาขาแห่งโยคะ โยคะนั้นมีหลายสาขาคู่กัน แต่สาขาที่นิยมฝึกกันคือ “หะฐะโยคะ” (Hatha Yoga) เป็นสาขาที่ทุกคนสามารถฝึกให้เกิดประโยชน์และสำเร็จได้ ประกอบด้วย การฝึกกายและฝึกลมหายใจ มีข้อปฏิบัติใหญ่ ๆ 3 ประการ ดังนี้

1. การบริหารร่างกาย ด้วยท่าทางต่าง ๆ เรียกว่า “อาสนะ” ในรูปแบบของการยืดกล้ามเนื้อทุกส่วนด้วยการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างนุ่มนวล และไม่หักโหม

“หะฐะโยคะ” ได้กำหนดท่าต่าง ๆ ไว้มากมายกว่า 84,000 ท่า แต่ตัดเอาท่าเล็ก ๆ น้อย ๆ ออกไป เหลือแต่ท่าสำคัญ ๆ เพียง 84 ท่า แยกแยะไว้หลายประเภทตามปัญหาต่าง ๆ ของร่างกาย และชื่อท่าในแต่ละอาสนะนั้นส่วนมากจะเน้นเป็นชื่อสัตว์ เช่น ท่ากระต่าย ท่างู ท่าตั๊กแตน ท่านกยูง ท่าแมงป่อง เหล่านี้เป็นต้น เพราะโยคีในสมัยอดีตกาล ท่านคิดค้นอาสนะต่าง ๆ โดยการเรียนรู้จากการสังเกตธรรมชาติ ต้นไม้ ดินฟ้าอากาศ ตลอดจนการเคลื่อนไหวของสัตว์นั่นเอง (ชมชื่น สิริทิเวช, 2546, หน้า 12)

2. การหายใจ เป็นการหายใจเข้า – ออก อย่างนุ่มนวลและผ่อนคลาย เพื่อเพิ่มออกซิเจนให้กับร่างกาย ทำให้เลือดสูบฉีดไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้เต็มที่ เพราะการรู้จักควบคุม

ลมหายใจ จะมีผลต่อการเดินเข้าหรือเดินแรงของหัวใจ และในทำนองเดียวกันก็สามารถทำให้ประสาทตื่นเดินหรือระงับไปอันเป็นผลทำให้จิตใจวุ่นวายหรือสงบลงได้เช่นเดียวกัน (ชมชื่น สิทธิเวช, 2545, หน้า 1)

3. การกำหนดจิต โดยใช้จิตจดจ่ออยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายและลมหายใจ เพื่อให้เกิดสมาธิ

โดยสรุป โยคะอาสนะเป็นกายบำบัดชนิดหนึ่ง หากได้รักษาโรคภัยไข้เจ็บเหมือนกับยารักษาโรคไม่ รวมทั้งไม่ไช่ยาครอบจักรวาลอย่างทีบางคนเข้าใจ หากเป็นการทำตามธรรมชาติอย่างหนึ่งเพื่อให้ส่วนที่เสีย หรือบกพร่องกลับคืนดังเดิม ดังนั้น โยคะจึงมีคุณค่าในทางอายุรเวชอย่างมหาศาล (ชมชื่น สิทธิเวช, 2546 , หน้า 13)

โยคะสำหรับเด็ก มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านการฝึกหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้ ดังต่อไปนี้

โยคะสำหรับเด็ก คือ การฝึกโยคะสำหรับเด็กน้อย เป็นการบริหารร่างกายอย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากการฝึกแบบผู้ใหญ่ตรงที่ฝึกทำน้อยกว่า ฝึกง่ายกว่า และสนุกสนานมากกว่า แต่ยังสามารถฝึกทางร่างกายและจิตใจเช่นกัน ส่งผลให้สมาธิเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นวิธีที่ดีที่สุดในวิธีหนึ่งสำหรับระบายพลังงานที่มีมากเกินไปในตัวเด็กที่ไม่ค่อยอยู่นิ่งอีกด้วย เด็กจะชนน้อยลงและสำรวจมากขึ้น และพื้นฐานของการฝึกโยคะสำหรับเด็กนั้นยังคงเป็นหลักการเดียวกันกับ “หะฐะโยคะ” ซึ่งเป็นโยคะที่คนทั่วไปนิยมฝึกและได้ผลดีในแง่การเกิดความสุขแห่งร่างกาย (เบญจพร วังตาล, 2542, หน้า 40)

การฝึกโยคะสำหรับเด็ก ก็คือ การฝึกจิตรูปแบบหนึ่งซึ่งใช้กับเด็ก โดยการเคลื่อนไหวท่าทาง ที่อิงกับสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติของสัตว์ เป็นการฝึกจิตแบบผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียดกับการทำท่าให้ถูกแบบ แต่จะเน้นให้เด็กมีโอกาส และรู้จักอยู่กับตัวเองผสานกับการฟังเสียงลมหายใจ และสัมผัสกับเสียงธรรมชาติรอบๆตัว เพื่อการพัฒนาด้านจิตใจ และอารมณ์เป็นหลัก (เกศสุดา ชาติยานนท์, 2545, หน้า 5, 10)

โยคะสำหรับเด็ก คือ การฝึกสมาธิเบื้องต้นง่าย ๆ ซึ่งสอนให้เด็กรู้จักหายใจแบบถูกวิธี ประกอบกับการเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อยืดหยุ่นข้อต่ออย่างไม่ฝืน โดยเน้นรูปแบบของการฝึกอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการสอดแทรกความสนุกสนานเป็นระยะระหว่างการฝึก เพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจที่จะฝึกทำต่าง ๆ (สุนีย์ ขวจิตติ, 2544, หน้า 155)

สรุปแล้ว โยคะสำหรับเด็ก คือ กลยุทธ์ในการฝึกระเบียบวินัยของร่างกายและสภาพจิตใจควบคู่ไปกับการฝึกปรายามอย่างถูกวิธี เพื่อให้รู้จักควบคุมตนเองและควบคุมจิตใจ โดยใช้รูปแบบการฝึกหัดสำหรับเด็กโดยเฉพาะ

โยคะสำหรับเด็ก (เกศสุดา ชาตยานนท์, 2545, หน้า 8- 10) สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. โยคะกับเด็กเล็ก ๆ

เด็กเล็ก ๆ ตั้งแต่อายุ 3 — 6 ปี กำลังเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ความสุขของเด็กวัยนี้คือการได้เล่น เมื่อเด็ก ๆ เล่นจะสนุกสนาน เพลิดเพลิน ยิ่งสนุกมากยิ่งขึ้นทำให้คิดเรื่องเล่นในรูปแบบต่าง ๆ ออกไป ดังนั้นระหว่างการเล่น เด็ก ๆ จะมีการคิดค้น เรียนรู้ไปพร้อมกัน ขณะเดียวกันที่สมองก็ถูกกระตุ้นให้ทำงาน และพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

เด็กวัยนี้เข้าใจการเล่นบทบาทสมมุติอยู่แล้ว ดังนั้นการสอนท่าโยคะเปล่งกายเป็นสัตว์ต่าง ๆ ให้เด็กดู ก็คือการเล่นสมมุติตนเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของสัตว์ นอกจากนี้การฝึกเคลื่อนไหวด้วยการท่าของสัตว์แต่ละชนิดจะช่วยสร้างเสริมจินตนาการและฝึกร่างกายให้มีบุคลิกภาพที่ดี เมื่อได้รับความสนุกสนานก็จะช่วยผ่อนคลายความเครียดที่มีอยู่ได้

2. โยคะกับเด็กโต

เด็กวัย 7 — 14 ปี เป็นวัยที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วัยรุ่น เด็กบางคนเติบโตเร็วจนกลายเป็นวัยรุ่นไปแล้ว เด็กวัยนี้จะมีการสร้างเซลล์ประสาทและระบบวงจรการทำงานของสมองที่เริ่มคงที่และเข้ารูปเข้ารอย สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวามีการเชื่อมโยงครบถ้วนสมบูรณ์และมีการเจริญเติบโตของสมองในแต่ละซีกอย่างเต็มที่แล้ว

เด็กวัยนี้จะเริ่มมีความคิดของตัวเอง ต้องการเพื่อน ต้องการสังคม กำลังเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และชอบเลียนแบบผู้ใหญ่ที่ชื่นชม มีบุคลิกในดวงใจ ลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คืออยากเป็นคนเก่ง กล้าหาญ ชอบทำในสิ่งท้าทาย ผจญภัยแปลกใหม่ เล่นเกมหรือกิจกรรมที่ท้าทายความสามารถ และชอบเอาชนะอุปสรรคหรือความกลัว ดังนั้นการฝึกโยคะในท่าทางของสัตว์นานาชนิด จะช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กในวัยนี้ได้ดี

โยคะกับการสร้างบุคลิกภาพสำหรับเด็ก

สำหรับเด็กที่มีปัญหาทางบุคลิกภาพ มีความจำเป็นต้องฝึกโยคะ เช่น เด็กบางคนหลังค่อม ขาโก่ง ยืนตัวไม่ตรง ท่าทรงตัวไม่ถนัดดี สมาธิสั้น ลูกลี้ลุกลน มีความเครียด วิตกกังวลสูง มีปัญหาในการเรียนรู้ จี๋โมโห ใจร้อน หงุดหงิด ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์ “โยคะ” จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขบุคลิกภาพของเด็กดังกล่าว ประเด็นสำคัญที่สุดคือ โยคะช่วยพัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ การฝึกโยคะ จะทำให้เด็กมีโอกาสนั่งอยู่ ๆ กับตัวเอง ได้ฟังเสียงลมหายใจ สัมผัสเสียงธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ซึ่งเท่ากับเป็นการสอนให้เด็กรู้จักสำรวจตัวเอง เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะนำไปสู่การทบทวนตนเองรู้จักตั้งคำถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น (เกศสุดา ชาตยานนท์, 2545, หน้า 9-10)

การฝึกโยคะตามหลักสูตรนี้ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องสัตว์และธรรมชาติ การสร้างจินตนาการจะทำให้เกิดความเข้าใจ ความรัก ความรู้สึกผูกพันกับสิ่งรอบตัว และมีจิตใจที่อ่อนโยน

การฝึกโยคะสำหรับเด็ก

วิธีฝึกโยคะเด็กจะเน้นแบบสนุกสนาน โดยการตั้งชื่อท่าต่าง ๆ เป็นทำสัตว์บ้าง หรือทำธรรมชาติรอบตัวที่เด็ก ๆ จะชื่นชอบ บางทีก็ดัดแปลงให้เด็กฝึกง่าย จำง่าย โดยฝึกไปพร้อมกับการเล่าเรื่องในเชิงเกร็ดความรู้ หรือนิทานชวนฝัน จะทำให้เด็ก ๆ เรียนรู้และสัมผัสกับมุมที่น่ารัก น่าสนใจของสัตว์นานาชนิด

ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติโยคะสำหรับเด็ก

การฝึกโยคะสำหรับเด็ก จะประกอบไปด้วยขั้นตอนการฝึกหลัก ๆ 3 ขั้นตอนโดยแต่ละขั้นตอนผู้วิจัยได้อ้างอิงมาจากผู้เชี่ยวชาญในการฝึกหลายท่าน เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และแนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของงานวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมให้พร้อมก่อนทำ (เกศสุดา ชาติยานนท์, 2545, หน้า 13)

- 1.1 ออบน้ำให้สะอาด เตรียมจิตใจให้ผ่อนคลาย ปลดปล่อยภาระหน้าที่ที่มีอยู่ให้เกิดความรู้สึกปลอดโปร่ง
- 1.2 สวมใส่เสื้อผ้าแบบสบาย แต่กระชับ เช่น เสื้อยืด กางเกงยืด
- 1.3 เลือกเวลาที่สะดวก ไม่มีสิ่งใดให้ต้องวิตกหรือรีบเร่งไปทำ ไม่ว่าช่วงเช้า สาย บ่ายหรือเย็น ไม่ควรฝึกหลังจากมีอาหาร เวลาที่เหมาะสมคือ หลังอาหาร 1 ชั่วโมงขึ้นไป
- 1.4 มองหาสถานที่ที่สะอาด ปลอดโปร่ง ไม่ให้มีเสียงรบกวนผู้คนไม่พลุกพล่านมีแดดรำไร ลมไม่โกรกจัด
- 1.5 เตรียมผ้าปูหรือเบาะรอง ไม่นุ่ม ไม่แข็ง และไม่ลื่น
- 1.6 ฝึกการหายใจเข้า – ออกแบบปกติ โดยนั่งหรือนอนหลับตานิ่ง ๆ แล้วตั้งใจคิดไปด้วยว่าตนเองกำลังหายใจเข้า – ออก จากปอดอย่างเต็มที่

ขั้นที่ 2 ออกกำลังฝึกหัด (อรสรวง บุตรนาค, 2545, หน้า 37)

- 2.1 เริ่มต้นด้วยท่าอุ่นเครื่อง หรือวอร์มอัพ (Warm Up) ควรเริ่มจากท่าง่าย ๆ ที่ใช้กำลังในการปฏิบัติน้อย เพื่อเป็นการบอกแก่ร่างกายให้เตรียมพร้อมรับการออกกำลังกาย ได้แก่ ท่ากางปีกผีเสื้อ, ท่าปล่อยเข่าแมงมุม และท่ากางขมูมเหยี่ยวมอง โดยใช้เวลาประมาณ 3 - 5 นาที

2.2 ท่าฝึกปฏิบัติ (Exercise)

ควรเป็นท่าที่ทำต่อเนื่องกัน กล่าวคือ มีการเคลื่อนไหวในทางตรงกันข้าม เพื่อให้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้บริหารอย่างเหมาะสมเท่าเทียมกันทุกส่วน ควรเริ่มจากท่าง่าย ๆ แล้ว

ค่อยไต่ระดับขึ้นไปยังท่าที่ยากกว่า และในการฝึกท่าโยคะ จำเป็นต้องกำหนดลมหายใจเข้า – ออก ในแต่ละขั้นตอนของท่านั้นๆ เสมอ

จากงานวิจัยได้คัดเลือก และกำหนดท่าโยคะอาสนะสำหรับเด็กไว้จำนวน 5 ท่า โดยใช้เวลาในการฝึกประมาณ 20-25 นาที ก่อนที่จะจบด้วยท่าผ่อนคลาย มีรายละเอียดในแต่ละท่า ดังนี้

ท่าที่ 1 ท่ากระต่าย (ท่ากระต่ายหมายจันทร์)

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย: (สุนีย์ ยูวจิตติ, 2544, หน้า 63)

ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตไปเลี้ยงสมองดีขึ้น ส่งผลให้ศูนย์ประสาทและต่อมต่าง ๆ ในสมองถูกกระตุ้นจะทำให้รู้สึกกระปรี้กระเปร่า แจ่มใส สบายตัว และมีจินตนาการที่กว้างไกล

จำนวนครั้งในการฝึก: ประมาณ 4 – 5 ครั้ง/วัน

ท่าที่ 2 ท่าสุริยนมัสการ (ท่าวันทาพระอาทิตย์)

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย: (สุนีย์ ยูวจิตติ, 2544, หน้า 44)

ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตกระจายไปตามส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกายดีขึ้น จนเกิดความรู้สึกกระปรี้กระเปร่า สมองแจ่มใส และพร้อมที่จะทำกิจกรรมใด ๆ ด้วยความตื่นตัวตลอดจนทำให้กล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกาย นับตั้งแต่ต้นคอ หน้าอก แขน หน้าท้อง ลำตัวและขา ได้เคลื่อนไหว โดยการยืดออกเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ซึ่งจะส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ในลำดับต่อไป

จำนวนครั้งในการฝึก: ประมาณ 6 ครั้ง/วัน

ท่าที่ 3 ท่าสุนัข (ท่าบิดตัวหมาใหญ่)

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย: (เกศสุตา ชาดยานนท์, 2545, หน้า 28)

ช่วยขจัดความเมื่อยล้าหรือความขี้เกียจ ทำให้เลือดไหลมาเลี้ยงสมองได้สะดวก เซลล์สมองฟื้นตัว จนเกิดความรู้สึกกระชุ่มกระชวย และเป็นการคลายความเครียดของระบบประสาทได้อย่างดีที่สุด จะคิดหรือทำการใด ๆ ก็คล่องตัวและมีความกระฉับกระเฉง

จำนวนครั้งในการฝึก: ประมาณ 3 – 5 ครั้ง/วัน

ท่าที่ 4 ท่าต้นไม้ (ท่าต้นไม้แข็งแรง)

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย: (สุนีย์ ยูวจิตติ, 2544, หน้า 67)

ช่วยให้ผู้ฝึกมีสมาธิ เป็นการฝึกขาและเข้าให้แข็งแรง การทรงตัวดีขึ้นทำให้จิตใจจดจ่อกับสิ่งต่าง ๆ ได้นานขึ้น กล่าวคือ ไม่เปลี่ยนใจบ่อย ๆ และมีความมุ่งมั่นอดทนในการทำงานสูง

จำนวนครั้งในการฝึก: ประมาณ 5-10 ครั้ง/วัน

ทำที่ 5 ทำจักรอาสนะ (ทำเดินแก่งอย่างอุฐ)

ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย: (สุนีย์ ยุวจิตติ, 2544, หน้า 57)

มีประโยชน์มากเกี่ยวกับสมอง ทำให้ความจำดีขึ้น กระตุ้นระบบประสาทได้ผิวหนัง ทำให้รู้สึกกระปรี้กระเปร่าและแจ่มใสในการทำกิจกรรมที่ต้องใช้จินตนาการแนวสร้างสรรค์
จำนวนครั้งในการฝึก: ประมาณ 5-10 ครั้ง/วัน

ขั้นที่ 3 รู้บัพต์ผ่อนคลาย (เบญจพร วังตาล, 2542, หน้า 40)

คือการย้อนกลับมายังท่าที่ง่าย หรือท่าผ่อนคลาย (Relaxation) อีกครั้งหนึ่ง เพื่อบอกร่างกายว่าอยู่ในช่วงที่ใกล้จะหยุดการออกกำลังกายแล้ว เป็นการผ่อนคลายกล้ามเนื้อทั่วร่างกาย ไม่ให้เกิดอาการเครียดหรืออาการเกร็งใด ๆ ได้แก่ การปฏิบัติท่าปลาตัวแผ่หาง ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2-3 นาที โดยเฉพาะการฝึกในแต่ละท่า ควรให้นักเรียนมีการผ่อนคลายเป็นระยะด้วยการย้อนกลับมาอยู่ในท่าพักสักครู่ ก่อนที่จะเริ่มฝึกในท่าต่อไป

ประโยชน์ที่เด็ก ๆ จะได้รับจากการฝึกโยคะ (อรสรวง บุตรนาค, 2545, หน้า 36-37)

1. ผลทางร่างกาย: ได้รับความสมส่วนจากการฝึกอาสนะด้วยท่าทางต่าง ๆ กล้ามเนื้อมีความยืดหยุ่นดี โยคะไม่เน้นความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ แต่จะเน้นที่การสร้างความทนทานและความยืดหยุ่นซึ่งหมายถึงความสามารถที่จะเคลื่อนไหวร่างกายจนสุดมุมของข้อ ผนวกกับการเสริมด้วยอาหารที่ปรุงแต่งจากธัญพืช โดยไม่ละเลยโปรตีนจากถั่ว และองค์รวมของอาหารพื้นฐาน 5 หมู่ ซึ่งเพียงพอที่จะเสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรงในแนวทางการใช้ชีวิตที่ไม่หักโหมเกินพอดี ตามอย่างวัตรปฏิบัติของผู้ที่เดินตามรอยทางแห่งการบรรลุ เมื่อผสมผสานรวมกับการฝึกหายใจในแนวทางที่ถูกต้อง ร่างกายก็ได้รับออกซิเจนในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ปฏิบัติต่าง ๆ ของร่างกายที่ต้องอาศัยออกซิเจนในการเผาผลาญก็ทำได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และการเรียนรู้ที่จะผ่อนคลายก็ช่วยให้ร่างกายไม่เหน็ดเหนื่อยจนเกินไป กล้ามเนื้อในแต่ละส่วนไม่ถูกปล่อยให้เกิดความตึงเครียดทั้ง ๆ ที่อยู่ในสภาวะพักผ่อนของร่างกาย ทุกองค์ประกอบมารวมกันร่างกายก็ฟื้นฟูสภาพได้เร็วขึ้นแข็งแรงมากขึ้น

2. ผลทางจิตใจ: ช่วยให้จิตใจนิ่ง สร้างสมาธิตลอดเวลาของการทำอาสนะ ในทุกท่าของการบริหารแบบโยคะ ต้องกำหนดจิตให้นิ่ง สมาธิจึงอยู่กับท่าที่เรากระทำอยู่ เมื่อจิตเข้าสู่สมาธิร่างกายและจิตใจก็ได้รับการผ่อนคลายในระดับลึก เมื่อสมาธิเกิด ความกังวลและความเครียดลดลง ความปั่นป่วนของร่างกายและต่อมต่าง ๆ ในร่างกายลดลง จากที่เคยหลั่งสารต่าง ๆ ออกมาตามสภาวะอารมณ์ก็กลับสู่สภาวะปกติ ความนิ่งของจิตใจนั่นเองที่เป็นตัวช่วยควบคุมระบบต่าง ๆ ที่อยู่ นอกเหนือการควบคุมด้วยจิตสำนึก เช่น ระบบของต่อมไร้ท่อ ให้คืนกลับสู่ความสมดุลอีกครั้ง

กุศโลบายแห่งโยคะ จึงช่วยให้ร่างกายของผู้ฝึกฝนแข็งแรง สุขภาพสมบูรณ์ จิตใจหนักแน่น เมื่อมีสมาธิดังนั้น ปัญหาต่าง ๆ จึงถูกแก้ไขได้ด้วยปัญญาซึ่งเกิดจากการฝึกฝนนี้

แนวทางการจัดการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กล่าวถึง แนวทางการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ว่าควรมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยให้รู้จักแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้และห้องสมุดเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ และเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน รวมทั้งนอกสถานศึกษาด้วย เช่น สถานที่สำคัญๆ ในชุมชน เป็นต้น อีกทั้งสามารถคิดสร้างสรรค์และวิเคราะห์วิจารณ์ แก้ปัญหาและทำสิ่งที่แตกต่างให้ดีขึ้น

จากงานวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนในงานทัศนศิลป์ งานวาดภาพระบายสี คือ แกนหลักในการปฏิบัติ โดยมีการเชื่อมโยงกระบวนการสอนที่เน้นการฝึกบริหารจัดการแบบโยคะก่อนแล้วจึงนำไปสู่การพัฒนาและสร้างสรรค์ผลงานในลำดับต่อไป แนวการสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) (วิเศษ ชินวงศ์, 2544, หน้า 31 – 32) จึงนำมาทดลองใช้ในกระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้ เนื่องจากปกติครูในระดับประถมศึกษาจะสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่แล้ว ดังนั้น จึงสามารถนำเอาวิธีการฝึกจิตจากรูปแบบดังกล่าวทางพลศึกษาเข้ามาสอดแทรกก่อนดำเนินการสอนวาดภาพระบายสีในงานทัศนศิลป์ได้ทุกครั้ง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการแบบสอดแทรกจะดำเนินการโดยยี่วิธีเลือกจุดประสงค์รายวิชา จาก 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไป แล้วนำมาสร้างเป็นหัวเรื่อง (Theme) ร่วมกันระหว่างจุดประสงค์ที่เลือกไว้ กำหนดแหล่งข้อมูลหรือทรัพยากรที่จะใช้ในการค้นคว้าและเรียนรู้ แล้วจึงพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามลำดับ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เลือกจุดประสงค์การเรียนรู้จาก 2 สาระการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 เขียนวัตถุประสงค์ โดยกำหนดความรู้และความสามารถที่ต้องการจะให้เกิดกับผู้เรียน แล้วจึงเขียนวัตถุประสงค์ให้เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะให้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่กิจกรรม

1.2 กำหนดเวลาสอนให้เหมาะสมกับกำหนดการต่าง ๆ ให้เวลามากน้อยแค่ไหน

1.3 เตรียมสื่อ เครื่องมือ อุปกรณ์ที่จะใช้ในการดำเนินกิจกรรม

ขั้นที่ 2 นำจุดประสงค์ตามขั้นที่ 1 มาสร้างเป็นหัวเรื่อง (Theme) โดย

2.1 ระดมสมองของครูและนักเรียนร่วมกัน

2.2 กำหนดหัวเรื่องให้ชัดเจน เน้นให้สัมพันธ์กับชีวิตจริง ตามความสนใจของ

ผู้เรียน

ขั้นที่ 3 ระบุทรัพยากรที่ต้องการ โดยคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น หาง่าย ประหยัด

ขั้นที่ 4 พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

- 4.1 กำหนดกิจกรรมที่จะเชื่อมโยงกับเนื้อหาระหว่าง 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ข้างต้น
- 4.2 กำหนดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมร่วมให้ชัดเจน
- 4.3 เลือกวิธีสอนที่เหมาะสม
- 4.4 จัดทำเอกสารแนะนำการปฏิบัติกิจกรรม
- 4.5 ครูเตรียม สื่อ วัสดุ ล่วงหน้า ได้แก่ ใบความรู้ ใบงาน แบบบันทึก

แบบประเมิน แบบทดสอบและอื่น ๆ

ขั้นที่ 5 ดำเนินกิจกรรมตามรายการที่วางไว้อย่างเคร่งครัด

ขั้นที่ 6 ประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน

ขั้นที่ 7 ประเมินกิจกรรมการเรียนการสอน หาจุดเด่นจุดด้อย เพื่อนำมาปรับปรุง

กระบวนการเรียนรู้ความคิดสร้างสรรค์

เนื่องจากการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์มีลักษณะเป็น “กระบวนการคิด” ดังนั้น ในการปฏิบัติกิจกรรมด้านทัศนศิลป์ วิธีการคิดหรือกระบวนการทำงานของสมองอย่างเป็นขั้นตอน ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้สำเร็จ จุงส์ (Jungs, 1963 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2545, หน้า 10—11) ได้อธิบายถึงวิธีการสร้างความคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ขั้น โดยเรียกขั้นเหล่านี้ว่า “ห้าขั้นแห่งการสร้างความคิด” มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 กิรวรรวมข้อมูล หมายถึง การใช้ใจกิรวรรวมวัตถุดิบต่าง ๆ คิดถึงข้อมูลต่าง ๆ ทุกอย่างที่เรากระทำ เช่น การโฆษณา หรือจะเขียนรูป เป็นต้น เราก็คิดถึงภาพที่เขากระทำมา เช่น สี เส้นสี การวาดรูปที่เขาทำกันมา พยายามใช้ความคิดกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างกระตือรือร้นให้มันหลั่งไหลเข้ามาสู่ใจหรือสมองของเรา

ขั้นที่ 2 กระบวนการใช้วัตถุดิบ หมายถึง การคิดถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมอยู่ในใจ ครั้งแล้วครั้งเล่า ว่าการทำอย่างนี้จะเป็นที่สนใจและได้ประโยชน์ไหม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับความคิดอันอื่นที่เรารวบรวมอยู่ในใจ หากสมองเหนื่อยก็หยุดพักไว้ก่อน

ขั้นที่ 3 ทำใจให้ว่าง หมายถึง การหยุดคิดแล้วทำจิตใจให้ว่าง ลืมปัญหาต่าง ๆ ในขั้นที่ 2 แล้วหันเหความสนใจไปยังสิ่งอื่น ๆ อีกปล่อยให้จิตใจได้สำนึกของกลไกความคิดทำงานของมันต่อไป

ขั้นที่ 4 ยูริกา หมายถึง ขั้นเกิดความคิดแวบเข้ามา บางครั้งความคิดอาจหลั่งไหลเข้ามาโดยไม่คาดฝัน อาจเป็นเวลาไหนก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในตอนเราครึ่งหลับครึ่งตื่นในตอนเช้า และเขาเรียกขั้นนี้ว่า “ยูริกา” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าได้พบแล้ว” หรือ “ได้ตัวแล้ว” ซึ่งเป็นคำ

กล่าวของอาร์คิมิดีส กล่าวในขณะที่เขาได้พบวิธีหาน้ำหนักของวัตถุเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทองคำ

ขั้นที่ 5 วิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง เป็นขั้นที่ต้องใช้เวลาวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังต่อความคิดใหม่ที่คิดได้ แล้วพยายามจัดความคิดนั้นให้เป็นรูปร่าง เพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์หรือให้มันทำงานได้ เขาเสนอแนะว่า ช่วงตอนนี้เป็นโอกาสดีที่จะให้ใครช่วยวิพากษ์วิจารณ์ เพราะบางทีคำพูดชักประโยคเดียวอาจทำให้ความคิดใหม่ที่คิดนั้นยิ่งดีขึ้น

การวัดและประเมินผล

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 จะเน้นกระบวนการเรียนรู้ ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีการติดตามประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการเรียนรู้ของตนเองได้ และใช้วิธีการประเมินจากสภาพจริง ด้วยวิธีการประเมินผลที่หลากหลาย มีการบันทึกการประเมินอย่างเป็นระบบ

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2545 จำเป็นที่ผู้สอนจะต้องวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุม 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม

จากงานวิจัยมุ่งเน้นการเรียนรู้แบบพัฒนาความสามารถในกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ของผู้เรียน ซึ่งนิยมนำมาใช้กับกิจกรรมการวาดภาพระบายสีเป็นหลัก ประกอบกับ อาร์ พันธ์มณี (2545, หน้า 212) ได้กล่าวไว้ว่า แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ คือหนึ่งในเครื่องมือที่สามารถบอกเกี่ยวกับประสิทธิภาพทางความคิดของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ ซึ่งหากใช้ควบคู่กับแบบสำรวจพฤติกรรม หรือแบบสังเกตพฤติกรรมความคิดสร้างสรรค์ ก็จะยิ่งช่วยให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น

แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ที่นิยมใช้ในปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

1. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ต่างประเทศ

1.1 แบบทดสอบความคล่องแคล่วของกิลฟอร์ดและคริสเตนเซน (Chistensen, Guilford Fluency Tests) (อาร์ พันธ์มณี, 2540, หน้า 182)

ประกอบด้วยแบบทดสอบย่อย 4 ชุด 11 ฉบับ โดยแบ่งออกเป็นด้านภาษาเขียน 7 ฉบับ ด้านรูปภาพ 3 ฉบับ และเป็นโจทย์ปัญหา 1 ฉบับ แบบทดสอบชนิดนี้คิดขึ้นมาเพื่อวัดความคิดกระจาย (Divergent Thinking) โดยมุ่งวัดตัวประกอบในแต่ละเซลล์ ตามโครงสร้าง

สมรรถภาพทางสมอง ซึ่งมี 3 มิติ คือ เนื้อหาที่คิด (Content) วิธีการคิด (Operation) และผลผลิตแห่งความคิด (Product) ตามลำดับ แบบทดสอบนี้เหมาะกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาและผู้ใหญ่

1.2 แบบทดสอบของวอลลาซและโคแกน (Wallach and Kogan Creativity Test) (วิมลฤดี ฤทธธรรณย์, 2534, หน้า 68)

ประกอบด้วยแบบทดสอบ 2 ชุด 5 ฉบับ โดยแบ่งออกเป็นด้านภาษา 3 ฉบับ และด้านรูปภาพ 2 ฉบับ แบบทดสอบชนิดนี้สร้างขึ้นจากพื้นฐานความคิดด้านการโยงความสัมพันธ์ของวัตถุหรือเหตุการณ์ไปสู่สถานการณ์ที่แปลกใหม่และเป็นประโยชน์ การตรวจให้คะแนนจากแบบทดสอบมี 2 ลักษณะ คือ คะแนนความคล่อง และคะแนนเอกลักษณ์

1.3 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์ (Torrance Test of Creative Thinking) (อารี พันธุ์ณี, 2540, หน้า 186)

ประกอบด้วยแบบสำรวจและแบบทดสอบหลายรูปแบบ สำหรับแบบทดสอบได้พัฒนาขึ้นภายในขอบเขตและเนื้อหาทางการศึกษา ซึ่งเป็นโปรแกรมการวิจัยระยะยาวที่เน้นเฉพาะประสบการณ์ในห้องเรียนที่จะสนับสนุนและเร้าให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ประกอบไปด้วยแบบทดสอบ 4 ลักษณะ คือ อาศัยรูปภาพ, อาศัยภาษา, อาศัยภาษาและเสียง และอาศัยการปฏิบัติและการเคลื่อนไหว

2. แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ภายในประเทศ

2.1 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ, 2535, หน้า 29) ประกอบไปด้วยแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มวิชาต่าง ๆ คือ ด้านภาษา, ด้านศิลปะ, ด้านสังคมศึกษา และด้านคณิตศาสตร์ โดยศึกษาจากแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงในด้านความคิดสร้างสรรค์ เช่น ทอเรนซ์, วอลลาซ และโคแกน, กิลฟอร์ดและคริสเตนเซน เป็นต้น

2.2 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของอารี รังสินันท์ (2540, หน้า 192) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์ ดร.อี พอล ทอเรนซ์ ซึ่ง ดร.อารี รังสินันท์ ได้นำมาดัดแปลงคำชี้แจงเป็นภาษาไทยและนำไปทดสอบกับนักเรียน 3 ระดับ คือ ระดับอนุบาล — ป.4 (พ.ศ. 2521), ระดับ ป.5 — ม.3 (พ.ศ. 2522) และระดับอุดมศึกษา (พ.ศ. 2523)

2.3 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของไพรัตน์ วงษ์นาม (อารี พันธุ์ณี, 2540, หน้า 206) แบบทดสอบและความคิดสร้างสรรค์ได้สร้างตามแนวคิด และดัดแปลงจากแบบทดสอบของกิลฟอร์ดและทอเรนซ์ เพื่อวัดความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

ตอนต้นในการทำปริญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตเมื่อ พ.ศ. 2523 แบบทดสอบนี้มีทั้งแบบภาษาและแบบรูปภาพ

2.4 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ (อารี พันธมณี, 2540, หน้า 209) ทศนี พฤษชธรร ได้สร้างแบบทดสอบขึ้นตามแนวคิดของทอเรนซ์ เพื่อใช้วัดความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในการทำปริญาานิพนธ์ พ.ศ. 2517 โดยมุ่งวัดความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว และความคิดยืดหยุ่น

สรุป ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนโดยตรงจากการปฏิบัติกิจกรรมวาดภาพระบายสีในแต่ละครั้ง แทนการทดสอบความคิดสร้างสรรค์จากแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ใดๆ โดยเกณฑ์การตรวจให้คะแนนยังคงยึดหลักการและแนวคิดเดิมของทอเรนซ์ แต่ศึกษาองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์เพียง 2 ด้าน ดังนี้

1. ความคิดริเริ่ม (Originality)
2. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration)

ในส่วนรายละเอียดของเกณฑ์การตรวจให้คะแนนแต่ละด้าน ผู้วิจัยจะดำเนินการประชุมร่วมกันกับครูสอนศิลปะอีก 1 ท่าน เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของการให้คะแนนในแต่ละด้าน ของแต่ละชุดกิจกรรมและสร้างคามยุติธรรมในการสรุปผลของคะแนนความคิดสร้างสรรค์ในแต่ละด้าน ของแต่ละชุดกิจกรรมเป็นรายบุคคล

หมายเหตุ: ครูสอนศิลปะทั้ง 2 ท่าน ควรมีประสบการณ์ด้านการสอนวาดภาพระบายสีในระดับประถมศึกษาอย่างน้อย 4 ปี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกบริหารจิต

1. งานวิจัยภายในประเทศ

วิมลฤดี กุลธรรมย์ (2534) ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 40 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ และกลุ่มควบคุมซึ่งไม่ได้รับการฝึกสมาธิ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกสมาธิ มีคะแนนความคิดสร้างสรรค์ที่เพิ่มขึ้น แตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกสมาธิมีระดับสมาธิที่เพิ่มขึ้นแตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกสมาธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิมย์ สิ้นชุม (2536, บทคัดย่อ) ได้ทำการสร้างชุดฝึกสมาธิแบบสื่อประสม เพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4—6 จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า สื่อประสมที่สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ 84.83 / 83.70 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล .66 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้จึงนำไปทดลองใช้เพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิง จริยธรรม ปรากฏว่า หลังทดลอง นักเรียนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมแตกต่างกับก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย, ความอดทน และ ความเมตตา กรุณา ก่อนและหลังการทดลอง ผลปรากฏว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมหลังทดลองทั้ง 3 ด้าน แตกต่างกับก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2538, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการฝึกอาสนะ และสมาธิ ตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสที่มีต่อการเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเอง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นสตรี ในสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดกระการ อายุระหว่าง 16—30 ปี จำนวน 16 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองซึ่งจะเข้าร่วมการฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิส เป็นเวลา 30 วัน วันละ 2 ชั่วโมง แต่ในกลุ่มควบคุมจะไม่มี ผลการวิจัยพบว่า ความเห็นคุณค่าในตนเองระยะหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สภาพอารมณ์และพฤติกรรมของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีสภาพอารมณ์ด้านบวก มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

พิมผกา อักกะพู (2542, บทคัดย่อ) ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับผลการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ ควบคู่กับการควบคุมตนเองที่มีต่อความมีวินัยในการใช้ห้องสมุด โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 12 คน ผลการศึกษพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติ ควบคู่กับการควบคุมตนเอง ก่อนการทดลอง ระยะทดลองและหลังการทดลอง มีความมีวินัยในการใช้ห้องสมุดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยความมีวินัย ในการใช้ห้องสมุดของนักเรียนที่ฝึกสมาธิแบบอานาปานสติควบคู่กับการควบคุมตนเองใน ระยะทดลองและหลังการทดลองจะสูงกว่าก่อนการทดลอง และความมีวินัยในการใช้ห้องสมุด ของนักเรียนที่ฝึกสมาธิแบบอานาปานสติควบคู่กับการควบคุมตนเองในระยะทดลองมีแนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น

กนกศรี จาดเงิน (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการเปรียบเทียบผลของการฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติกับการให้คำปรึกษาแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 21 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน คือ กลุ่มการให้ คำปรึกษาแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์, กลุ่มฝึกสมาธิแบบอานาปานสติ และกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในกลุ่มที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์มีภาวะ

ซึมเศร้าลดลงต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในระหว่างการทดลองและระยะติดตามผล ส่วนกลุ่มที่ได้รับการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติมีภาวะซึมเศร้าลดลงต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในระยะติดตามผลเพียงระยะเดียว และพบว่าภาวะซึมเศร้าในระยะติดตามผลลดต่ำลงมากกว่าระยะหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

อะบราฮัมส์ (Abrams, 1977, p. 5698 — A) ได้ทดลองให้นักเรียนในชั้นประถมศึกษาฝึกสมาธิแบบต่าง ๆ 4 แบบ เพื่อศึกษาอิทธิพลของการฝึกสมาธิต่อการรู้จักตน ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ และความเจริญทางพุทธิปัญญา (Cognitive Growth) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ 1 ฝึกสมาธิแบบ Transcendental meditation (T.M.) กลุ่มที่ 2 ฝึก Concentration กลุ่มที่ 3 Contemplation กลุ่มที่ 4 Quite Meditation ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มที่ฝึกสมาธิทั้ง 4 กลุ่มมีค่าคะแนนการรู้จักตน (Self — Concept) สูงกว่ากลุ่มที่ควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านการตอบสนองทางสติปัญญา กลุ่มที่ฝึกสมาธิทุกกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า คะแนนทดสอบทักษะคณิตศาสตร์พื้นฐานของกลุ่มทั้ง 4 กลุ่ม สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Kratter (1983, p. 140 อ้างถึงใน วิมลฤดี กุลอรรมย์, 2534, หน้า 46) ได้ศึกษาปัญหานักเรียนที่ถูกชนเกินขนาด โดยทำการทดลองกับเด็กชั้นประถมศึกษาที่ชนมาก 24 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ฝึกสมาธิ กลุ่มที่ 2 ฝึกผ่อนคลายกล้ามเนื้อ 20 นาที ทั้งสิ้น 4 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ฝึกสมาธิและกลุ่มที่ฝึกผ่อนคลายกล้ามเนื้อนั้น ภาวะความวุ่นวาย ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และกลุ่มที่ฝึกสมาธิ พบว่า มีความอดทนต่อสิ่งล่อใจ และพบพฤติกรรมการเบนความสนใจ และทั้งกลุ่มที่ฝึกสมาธิ และผ่อนคลายกล้ามเนื้อมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Sharfman, (1974, pp. 7595 — 7596-A อ้างถึงใน วิมลฤดี กุลอรรมย์, 2534, หน้า 47) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และการฝึกฝนทางศาสนา ด้วยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาวอียิปต์ชาย — หญิง จำนวน 315 คน ที่กำลังเรียนเกรด 12 ในเมืองนิวยอร์ก ซึ่งมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจเหมือนกัน แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่มคือ นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนศาสนาและได้รับการฝึกฝนทางศาสนาตลอดเวลา นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนรัฐบาลและได้รับการฝึกฝนทางศาสนาออกเวลาและนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้รับการฝึกฝนทางศาสนาเลย ผลปรากฏว่า การฝึกฝนทางศาสนาและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กนักเรียนชาวอียิปต์ มีความสัมพันธ์กันทางบวก ความคิดสร้างสรรค์และการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ของนักเรียนชาวยิว มีความสัมพันธ์กันในทางบวกเช่นเดียวกัน จากการศึกษาครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนสอนศาสนาและโรงเรียนที่ไม่สอนศาสนา มีผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

1. งานวิจัยภายในประเทศ

นงเยาว์ เจริญเล็ก (2539) ได้ทำการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่เรียน ศิลปศึกษา โดยการใช้กิจกรรมเขียนภาพระบายสีจากใบงานสร้างสรรค์และการเรียนตามแนวการสอนของกรมวิชาการ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 30 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองเรียนศิลปศึกษาโดยการใช้กิจกรรมเขียนภาพระบายสีจากใบงานสร้างสรรค์ ส่วนกลุ่มควบคุมเรียนศิลปศึกษาตามแนวการสอนของกรมวิชาการ ผลการศึกษา ค้นพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนศิลปศึกษาโดยการใช้ กิจกรรมเขียนภาพระบายสี จากใบงานสร้างสรรค์และที่เรียนตามแนวการสอนของกรมวิชาการ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และความคิดสร้างสรรค์ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนศิลปศึกษา โดยการใช้กิจกรรมเขียนภาพระบายสี จากใบงานสร้างสรรค์และที่เรียนตามแนวการสอนของ กรมวิชาการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประวีณา ชะลุย (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมเกมศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมเกมศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 90.88/84.72 ค่าเฉลี่ยของคะแนนความคิดสร้างสรรค์ของ นักเรียน หลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมเกมศิลปะสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนแสดงความคิดเห็นที่มีต่อชุดกิจกรรมศิลปะ ด้านกิจกรรมเกมศิลปะ, ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน และด้านเนื้อเรื่องสาระความรู้ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

อัมพร สารวัตร (2540, บทคัดย่อ) ได้ทำการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของ นักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์จากวิธีการฝึกคิดเป็นกลุ่มกับวิธีการฝึกคิดเป็นรายบุคคล โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ 1 ฝึกความคิดสร้างสรรค์ด้วยวิธีการฝึกคิดเป็นกลุ่ม และกลุ่มทดลองที่ 2 ฝึกความคิดสร้างสรรค์ ด้วยวิธีการฝึกคิดเป็นรายบุคคล ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์ด้วย วิธีการฝึกคิดเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคลมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์ด้วยวิธีการฝึกคิดเป็นกลุ่มมีความคิด สร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกความคิดสร้างสรรค์ด้วยวิธีการฝึกคิดเป็นรายบุคคลอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมาน ถาวรรัตนวิช (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการฝึกใช้เทคนิคแผนผังทางปัญญาที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองได้รับการฝึกใช้เทคนิคแผนผังทางปัญญา จำนวน 12 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมทำกิจกรรมตามปกติ ผลการวิจัยพบว่า คะแนนความคิดสร้างสรรค์ หลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมในแต่ละระดับของลักษณะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนความคิดสร้างสรรค์หลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองในแต่ละระดับของลักษณะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และคะแนนความคิดสร้างสรรค์จากงานประดิษฐ์หลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

ชูพิน วิสัย (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการวาดภาพและโปรแกรมการฟังนิทาน ที่มีต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 27 คนแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละ 9 คน คือ กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับโปรแกรมการวาดภาพ, กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับโปรแกรมการฟังนิทาน และ กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมการวาดภาพ และนักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมการฟังนิทานมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หลังการทดลอง นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมการวาดภาพและนักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมการฟังนิทานมีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

เคลลี (Kelley, 1983 อ้างถึงใน จันจิรา นาวารัตน์, 2546, หน้า 39) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการฝึกตามแผนการสร้างเสริมประสบการณ์ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นเวลา 10 สัปดาห์ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยปรากฏว่า จากการวัดด้วยแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ด้วยรูปภาพของทอเรนซ์ที่ใช้วัดก่อนการฝึกและหลังฝึก เด็กที่เข้าร่วมในแผนการฝึกเสริมประสบการณ์ทางศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์กับเด็กที่ไม่ได้เข้าร่วมตามแผน มีค่าเฉลี่ยของความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดลออ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่ค่าเฉลี่ยของความคิดคล่องตัวและความคิดยืดหยุ่นกลับไม่แตกต่างกัน

พินิค (Penick, 1976, pp. 307-314) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการสอน 2 แบบที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนเกรด 5 การสอน 2 แบบคือ การสอนโดยให้นักเรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง และการสอนโดยให้ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมแก่นักเรียน ปรากฏว่า กลุ่มที่สอนโดยนักเรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง และกลุ่มที่สอนโดยให้ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมแก่นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01